

Adamová, Marie

Svůj stín nepřekročíš : úvahy o vztahu divadla a vědy

Theatralia. 2025, vol. 28, iss. 1, pp. 146-149

ISSN 1803-845X (print); ISSN 2336-4548 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/TY2025-1-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82068>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 20. 05. 2025

Version: 20250509

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Svůj stín nepřekročíš: úvahy o vztahu divadla a vědy

Marie Adamová

Kirsten Shepherd-Barr (ed.). 2020. *Cambridge Companion to Theatre and Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 236 s. ISBN 978-1108700986.

[reviews]

Kniha *Cambridge Companion to Theatre and Science* [Cambridžský průvodce světem divadla a vědy] je jedním z důležitých příspěvků k diskurzu zkoumání vztahu vědy a divadla. Publikace byla vydána v roce 2020 v Cambridge University Press jako sborník textů vybraných editorkou Kirsten E. Shepherd-Barr.

Profesorka angličtiny a divadelních studií na Oxfordské univerzitě Shepherd-Barr je mezi anglosaskými badateli dobře známá například díky publikacím *Science on Stage: From Doctor Faustus to Copenhagen* [Věda na jevišti: od doktora Fausta po Kodaň] (2006) nebo *Theatre and Evolution from Ibsen to Beckett* [Divadlo a evoluce od Ibsena k Beckettovi] (2015), jež získala v anglosaském světě převážně pozitivní ohlasy.

Stejně tak i tato její publikace byla příznivě přijata. Například Michael Billington o *Cambridge Companion to Theatre and Science* píše: „Tato kniha rozšiřuje mysl. Nejenže ukazuje, že divadlo a věda se vzájemně ovlivňují již po staletí, ale nabízí i řadu objevených esejů na různá témata, od duševního zdraví až po mor a infekce. Nade vše pochybnost dokazuje, že divadlo a věda jsou nerozlučně spjaty, a na každém kroku čtenáře vyzývá, informuje a podněcuje.”¹

1 Komentář převzatý z webové stránky publikace: <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-theatre-and-science/F2EB488FAF8CEE9BAF0983F70DAF37E6#fndtn-information>.

Editorka se snaží zachytit širší časové rozpětí vztahu vědy (přičemž tento termín sama nedefinuje²) a divadla v rozsahu od renesance až do současnosti. Nevyhýbá se ale ani textům o současné divadelní tvorbě. To může být vnímáno jako silná i slabá stránka knihy: jedná se opravdu o přehled možných témat a okruhů zkoumání, nikoli o tematicky soustředěné studie zabývající se tímto vztahem či hlubším vědeckým zkoumáním. Odkazů na rozšiřující literaturu není vyčerpávající množství. Zaujímavému čtenáři je tím umožněno vybrané téma dále studovat a získat větší rozhled v oblasti zkoumání vybrané studie.

Tématem spojujícím první tři kapitoly je zaměření na koncepty ústřední jak v divadle, tak ve vědě: objektivita, experiment a metafora. Již první studie Dana Rabellata „Objectivity and Observation“ [Objektivita a pozorování], zabývající se vznikem pojmů objektivita, experiment atd. ve vědě, vyniká výborným intelektuálním záběrem a zpracováním.

2 Editorka se zde zřetelně opírá o tradiční anglosaské dělení věd na „hard sciences“ (vědy přírodní, medicínské atd.) a „soft sciences“ (sociologie, neexperimentální psychologie atd.), často jednoduše dělené na vědy, které provádí převážně kvantitativní výzkum, a na vědy, které vedou převážně kvalitativní výzkum. Obory, které jsou v kontinentální Evropě často chápány a prezentovány jako věda (estetika, uměnovědy apod.), do tohoto rámce vůbec nepočítá, neboť jsou v její akademické oblasti prezentovány jako „studies“ a ne „science“.

Dvě další studie – „Staging Consciousness: Metaphor as Thought Experiment in McBurney’s *Beware of Pity*“ [Inscenování vědomí: Metafora jako myšlenkový experiment v McBurneyho *Pozor na lítost*] od Jane R. Goodall a „The Experimental/Experiential Stage: Extreme Stages of Being of and Knowing in the Theatre“ [Pokusné/zakoušené jeviště: extrémní stavy bytí a vědomí v divadle] od Cariny Bartlett – jsou zaměřené na psané drama. Jane R. Goodall představuje možnosti pojetí vědeckého tématu jako ústředního tématu dramatu. Carina Bartlett se zajímá o stavy vědění a poznání v divadle skrze témata, jako jsou molekulární struktura, genetické testování či klimatická změna.

Následuje několik studií zaměřených na environmentální otázku. Kupříkladu studie „A Cave, a Skull and a Little Piece of Grit: Theatre in the Anthropocene“ [Jeskyň, lebka a troška šterku: Divadlo v antropocénu] Carla Laverho navrhuje putavý pojem „divadelní ekologie/ekologie divadelního životního prostředí“ (theatre ecology) a hledá metaforu pro vnímání divadla jako geologického jevu, zdůrazňujíc „zemitost média divadla“ a možnost užití skutečných, zmaterializovaných přírodních živlů na jevišti.

Tři další studie se věnují tématu lékařské vědy. V „Bodies of Knowledge: Theatre and Medical Science“ [Těla vědomosti: Divadlo a lékařská věda] se Stanton B. Garner mladší, opět s krátkým exkurzem do historie, zabývá způsoby, jakými nahlíží na lidské tělo divadlo a jakými lékařská věda. Autor se snaží vysvětlit nuance této dvojité jevištní existence – neboť herec je na scéně zároveň hrajícím hercem (aktivním tvůrcem) a zároveň biologickým tělem, jež obecně, jako biologická entita, podléhá vědeckému zkoumání. V „Patho-

genic Performativity: Urban Contagion and Fascist Affect“ [Patogenní performativita: Městská nákaza a fašistický afekt] se její autor Fintan Walsh věnuje tématu patogenní performativity, kterou vymezuje v sociálním a politickém veřejném prostoru. „Patogenní performativita“ se podle Walshe šíří skrze obecně performační aktivity pomocí promluv, obrazů a gest. Šíření jednotlivých performativních motivů přirovnává k šíření vysoce nakažlivé nemoci. Studie „Theatres of Mental Health“ [Divadla duševního zdraví] Jona Venna se zabývá otázkou duševního zdraví, jeho diagnostiky a jejich zobrazení ve vybraných divadelních hrách.

Poté se kniha obrací k žánru „vědecké hry“ a její potenciální kritice. V kapitole „Devised Theatre and the Performance of Science“ [Devised Theatre a prezentování vědy] představuje Mike Vanden Heuvel nápaditou teorii založenou na otázkách, kdy a proč může být proces tvorby v tomto typu divadla blízky výstavbě vědeckého výzkumu či experimentu. Michael Carlin se v textu „Theatre and Science as Social Intervention“ [Divadlo a věda jako sociální intervence] přímo zajímá o to, jaký druh divadla je schopný zřetelného sociálního působení; ne pouze obecného ovlivňování, nýbrž jasného, viditelného zákroku. Zmiňuje žánr „sci-art“, v němž je průběh spolupráce umělců a vědců oboustranně prospěšný. Bohužel tento přístup autor nepředstavuje dostatečně do hloubky na to, aby si čtenář udělal jasnou představu o praktickém průběhu této interdisciplinární spolupráce.

Badatele z oblasti kognitivních divadelních studií reprezentují Rhonda Blair s kapitolou nazvanou „Acting and Science“ [Herectví a věda] a Amy Cook se „Staging Cognition: How Performance

Shows Us How We Think“ [Inscenování poznání: Jak zobrazuje divadelní představení náš způsob myšlení]. Blair se zaměřuje na sdílení vědeckých konceptů přelomu 20. a 21. století a přesvědčivě dokazuje, jak koncepty kognitivní vědy jako 4E kognice či konceptuální integrace mohou osvětlit nejen práci s hercem, ale také herecké umění samotné. Amy Cook popisuje různé možnosti přenesení určitého typu poznání nebo ideje (např. vědecké) na jeviště. Ukazuje, že se z tohoto úhlu pohledu může jednat o přístup v divadelní tvorbě organický a transhistorický³, avšak aktuálnější a přílehavěji popsany v termínech kognitivních divadelních studií. Zde v souladu s teorií distribuované kognice používá inovativní termín „kognitivní archeologie“, jenž jí umožňuje skrze analýzu divadelních představení předpokládat některé z myšlenkových procesů a vidění světa diváků různých historických epoch.

Poslední část publikace se zaměřuje na obor scénografie a obsahuje dvě studie: „Clouds and Meteors: Recreating Wonder on the Early Modern Stage“ [Oblaka a meteory: Znovuvytváření zázraků na jevišti raně novověkého divadla] od Frederique Ait-Touati a „The Stage Hand's Lament: Scenography, Technology, and Off-stage Labour“ [Kulisákova lamentace: Scénografie, technologie a zákulisní práce] od Kirsten E. Shepherd-Barr. Autor první z těchto dvou studií Ait-Touati popisuje rozdíly a vývoj mezi nejprve vědeckými, posléze scénografickými koncepty „Theatrum naturea“ (divadlo přírody) a „Theatrum mundi“ (divadlo světa) v ba-

3 Transhistorický – takto se označuje jev, jenž se vyskytuje napříč lidskými dějinami, nikoliv pouze v referenčním rámci určité formy společnosti na určitém stupni vývoje.

rokním divadle, přičemž se zaměřuje na jevištní techniku a technické efekty spojené s tímto viděním a předváděním světa. Shepherd-Barr na závěr celého sborníku přispívá jiným úhlem pohledu – zaměřuje se ne na jeviště, ani na herce či diváka, ale na zákulisí, na proces „dělání divadla“. Popisuje práci vybraných scénografů, jako například Edwarda Gordona Craiga či Josefa Svobody, přičemž se opírá o historický vývoj jevištního osvětlení a mechaniky v 19. a 20. století.

Kirsten Shepherd-Barr v úvodu knihy a potažmo celým tímto sborníkem demonstrovuje dlouhodobý, proměnlivý a podle jejího názoru přirozeně spolupracující vztah divadla a vědy. Kniha svým širokým tematickým a metodologickým záběrem volně pokrývá problematiku vztahu divadla a vědy, přičemž k němu nepřistupuje systematicky. Autoři a autorky jednotlivých kapitol se většinou věnují dramatům s různou vědeckou či obecně vědeckou tematikou, aniž by zřetelně vymezili diskurz či obecněji myšlenkový prostor, ve kterém se čtenář nachází.

Ve sborníku převažují rozborů dramatu (případně s uvedením příkladu jedné inscenace tohoto dramatu). Ať už se jedná o tematickou oblast lékařské vědy, nebo environmentálního divadla, projevuje se v knize zřetelně anglosaské těžiště myšlení o divadle, a to v zaměření na text, drama, chápané jako základ inscenace i představení. I při těchto analýzách se však setkáváme s aktuálními pojmy jako „geologické drama“ či „environmentální drama“ nebo jimi probleskující originální úvahy – například o vědecké objektivitě či možnostech zpracování vědeckých myšlenek.

Většina textů je založena na poznatcích a myšlenkách z oblasti divadelní teorie, historie nebo analýzy a vědou (obecně)

je pouze inspirovaná. Studií, zabývajících se tímto vztahem interdisciplinárně, tedy jako společný výzkum/výpověď dvou rovnocenných partnerů, v knize mnoho nenajdeme.

Publikace slibuje rozšíření zkoumaných témat interkulturně i historicky, což bohužel autorům/editorce plně nevyhází. V rámci historického záběru se kniha alespoň částečně snaží vystoupit z anglofonního světa, avšak klade důraz na západní divadelní praxi. Interkulturně nefunguje vůbec – pro pohled zahraničního čtenáře

působí spíš jako sonda do anglosaského divadla než jako pokrytí širší kulturní oblasti. V obou případech zůstalo, bohužel, pouze u editorského záměru.

Na této publikaci je sympatické, že se snaží lehce a nenásilně překročit své pečlivě vymezené hranice, ale pokud to nejde, nevádí. Pro zahraničního, neanglického čtenáře nemusí být ona zdánlivá nevyváženost mezi cílem a výsledkem publikace stěžejní – kniha sama je neocenitelnou sondou do anglosaského divadelního diskurzu.

Tato recenze vznikla na Akademii múzických umění v Praze v rámci projektu „Věda a divadlo: dialog z pohledu kognitivní teatrologie“, podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2021.

